

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ,
ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ
КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ**

**МАТЕРІАЛИ
II Всеукраїнської науково-практичної конференції**

21 липня 2023 року

Видавництво
«Юридика»
2023

Оргкомітет конференції:

Голова:

Д. В. Швець, ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

Заступник голови:

М. В. Корнієнко, проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Члени оргкомітету:

Н. В. Домброван, начальник відділу організації наукової роботи, кандидат юридичних наук;

В. Я. Конопельський, завідувач кафедри кримінального права та кримінології, доктор юридичних наук, професор;

Г. К. Тетерятник, завідувач кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук, професор;

С. О. Єгоров, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності, кандидат юридичних наук, доцент

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей,
які суттєво перевищували пропоновані обсяги.

Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – 256 с.

ISBN 978-617-8263-62-1

УДК 343.322(062.552)

ISBN 978-617-8263-62-1

© ОДУВС, 2023

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поляков Є. В.

*доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент,
полковник поліції*

Із початку окупації території України проблема колабораціонізму та пошук способів її найбільш вдалого вирішення перебувають у фокусі уваги представників української виконавчої та законодавчої влади.

15 березня набув чинності Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», яким передбачається визначення ряду кримінально-караних діянь, які сприяють поширенню збройній агресії на території

України. Відповідна новела кримінального законодавства включає в себе низку складів кримінальних правопорушень, а саме:

- ✓ публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

- ✓ добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

- ✓ здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

- ✓ передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- ✓ добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- ✓ організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором

та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

✓ добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Отже, в тому чи іншому вигляді колабораційна діяльність являє собою співпрацю із державою-агресором [1].

Головним елементом предмета кримінології є сама злочинність як історично мінливе, соціальне і кримінально-правове явище, яке являє собою сукупність усіх кримінальних правопорушень, скоєних у державі за певний період. Вона вимірюється такими кількісно-якісними показниками як стан, рівень, структура, динаміка, характер та географія злочинності. Правопорушення, які не є кримінальними правопорушеннями, але тісно пов'язані з ними (наприклад, пияцтво, проституція), розглядаються кримінологією як «фонові» явища.

Іншою важливою складовою предмета кримінології є особа злочинця, яка виступає як система демографічних, соціально-рольових, психологічних кримінально-правових властивостей суб'єктів кримінальних правопорушень. Зазначимо, що кримінальне правопорушення – це акт вольовий, свідомо обраний, результат складного процесу, в якому зовнішні чинники діють не безпосередньо, а переломлюючись через внутрішні фактори. Щоб пізнати детермінанти кримінального правопорушення, потрібно розкрити механізм злочинної поведінки, а це неможливо зробити, не вивчивши особу злочинця, вплив її індивідуальних властивостей. Детермінанти злочинності є сукупністю економічних, соціальних, ідеологічних, політичних, психологічних, правових, організаційно-управлінських та інших чинників, які обумовлюють (детермінують) злочинність. Детермінанти вивчаються на різних рівнях: злочинності в цілому, окремих видів кримінального правопорушення, конкретного кримінального правопорушення.

Протидія злочинності є системою державних і громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію детермінант злочинності та корекцію поведінки осіб, схильних до правопорушень. Деякі дослідники, розглядаючи злочинність як соціальне явище, вказують, що головним у боротьбі з нею є прогресивні соціально-економічні перетворення. Поряд з цим важливе значення мають і спеціально-кримінологічні заходи запобігання тим чи іншим кримінальним правопорушенням, які застосовуються правоохоронними органами і громадськими формуваннями.

Очевидно, що в складних умовах воєнного стану, поява нового складу кримінального правопорушення «колабораційна діяльність» є логічно обумовленим наслідком сьогодення, тому, звичайно, дослідження кримінологічної характеристики такого діяння є актуальною темою, адже має велике теоретичне та практичне значення.

Крім кримінологічної характеристики злочинів, існують кримінально-правова, криміналістична, оперативно-розшукова характеристики. Криміналістична характеристика злочинів – це доволі нова наукова категорія криміналістики, що посідає центральне місце в методиці розслідування окремих видів злочинів. Криміналістична характеристика – це результат наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинів. Вона відображає злочин і складові його елементи.

Криміналістичною характеристикою називається система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів. Її метою є оптимізація процесу розкриття і розслідування злочину. Призначення криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона сприяє: 1) розробленню окремих методик розслідування; 2) побудові типових програм і моделей розслідування злочинів; 3) визначенню напряму розслідування конкретного злочину. Ця характеристика слугує слідчому своєрідною інформаційною базою, набором відомостей про цей вид злочинів.

Структура криміналістичної характеристики злочинів передбачає наявність певних елементів. Основними елементами криміналістичної характеристики є сукупності ознак, що визначають: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановку; 3) час учинення злочину; 4) знаряддя і засоби; 5) предмет посягання; 6) особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину. Не всі перелічені елементи працюють однаково в різних видах злочинів. Одні з них набувають першорядного значення, інші, навпаки, відходять на другий план, або

навіть відсутні (наприклад, існують злочини, що не мають певного місця їх вчинення або в яких відсутня особа потерпілого). Елементи криміналістичної характеристики злочинів взаємозалежні між собою. Вони мають кореляційні зв'язки (ймовірні залежності). За наявності одних ознак слідчий може припустити наявність інших (наприклад, за слідами, залишеними на місці події, можна припустити професійні навички злочинця, його вік, стать, наявність аномалій психіки та ін.). У цьому полягає значущість криміналістичної характеристики, її практична роль.

Однією з головних ознак кримінологічної характеристики колаборанта є добровільність, тобто вчинення дій згідно власного волевиявлення, без примусу та з повним усвідомленням скоєного. Законодавець не криміналізує діяння, які ззовні можуть бути схожі на колабораціонізм, однак насправді скоєні під примусом, хоча, звичайно, відмежувати випадки добровільності від вимушеного становища на практиці вкрай складно. Свого часу М. А. Рубашенко висловив позицію, згідно якої колаборація часто має вимушений характер, виступає способом самозбереження населення та результатом жорстких контролюючих заходів з боку окупаційного режиму [5, с. 330].

Щоправда, такий підхід було запропоновано до повномасштабного вторгнення держави-агресора та, відповідно, до появи статті КК України, яка б передбачала відповідальність за колабораційну діяльність безпосередньо, адже раніше подібні діяння здебільшого підпадали під кваліфікацію ст. 111 КК України, тобто державну зраду [2, с. 434]. Паразитична властивість такої ознаки говорить про незрілість правової культури та національної ідентичності громадян, що робить їх схильними до співпраці із агресором. Разом з тим поспішно прийняті законодавцем зміни до КК України на початку березня 2022 р. все ще залишають масу питань щодо коректної кваліфікації діянь в якості колабораціонізму.

Слід зазначити, що рівень суспільної небезпеки колабораційної діяльності відслідковується за фактом віднесення даного кримінального правопорушення до розділу злочинів проти основ національної безпеки. Окрім того, безумовно, колабораціонізм завдає істотну шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [3; 4].

Врешті решт, масове поширення випадків колабораціонізму свідчить про ряд невтішних висновків: незавершеність процесів формування громадянського суспільства; недосягнення необхідного рівня національної консолідації громадян; уразливість сфери інформаційної

безпеки. Безапеляційне підтвердження існування вказаних проблем та систематичні прояви злочинної співпраці громадян України із країноу-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора призвели до необхідності негайного вжиття заходів по криміналізації зазначених діянь. Отже, викриття найбільш очевидних та безспірних ознак колаборанта, аналіз видів та можливих способів скоєння колабораційної діяльності, розкриття сутності особистості колабораціоніста, встановлення детермінант поширення та кореляційного зв'язку між причинами і умовами розповсюдження колабораційної діяльності та визначення механізмів запобігання і протидії колабораційній діяльності є очевидною нагальною потребою в такий складний період української держави.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 08.07.2023).
2. Албул С. В., Колодій Д. В. Оперативно-розшукове документування колабораційної діяльності в умовах воєнного стану: проблемні питання. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2-х т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, НУ «Одеська юридична академія», 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 432–435.
3. Геркула Н. М. Про необхідність кримінологічного вивчення колабораційної діяльності. Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. 379 с.
4. Мисливий В. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм в умовах воєнного стану. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 5 травня 2022 р.). Харків: Право, 2022. С. 116–120.
5. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Харків : Право, 2016. С. 328–331.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З КОЛАБОРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	
<i>Марченко О. А.</i>	143
КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ	
<i>Медведєва В. М., Собко Г. М.</i>	149
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ У ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	
<i>Мовчан Р. О.</i>	152
ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
<i>Мудрецька Г. В.</i>	156
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІОНІЗМ	
<i>Негруца Т. В., Будяченко О. М.</i>	158
КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ТА ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ	
<i>Нікітін А. А.</i>	162
ДЕЯКІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	
<i>Омел'яненко Ю. В., Телійчук В. Г.</i>	165
ВИКОРИСТАННЯ ПРОТОКОЛУ БЕРКЛІ З ВЕДЕННЯ РОЗСЛІДУВАНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІДКРИТИХ ЦИФРОВИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	
<i>Пашковський М. І.</i>	168
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НОВИЙ ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ	
<i>Петренко І. Г., Кулик Л. М.</i>	172
ПОМИЛКОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО КОЛАБОРАЦІЇ З ВОРОГОМ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ	
<i>Письменський Є. О.</i>	175
ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Поляков Є. В.</i>	181
РОЗМЕЖУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД СУМІЖНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
<i>Резніченко Г. С.</i>	187
ВІЙСЬКОВА КОЛАБОРАЦІЯ: ПРОБЛЕМАТИКА ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	
<i>Сайнчин С. О.</i>	189